

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАР ВА УЛАРНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИАТЛАРИ

Мелибоева Гулчехра Салаватовна

Қўқон давлат педагогика институтини доценти

meliboyeva1974@gmail.com. +998903014627

ORCID ID 0009-0009-8068-3721

Аннотация. Мақолада таълим самарадорлигини оширишда интерфаол методларнинг ўрни ва уларнинг дидактик имкониятлари ҳақида сўз юритилган. Шу билан бирга баъзи интерфаол методларнинг фойдаланиш тартиби келтирилган. Замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Қисқа вақт орасида муайян назарий билимларни ўқувчиларга етказиб бериш, уларда маълум фаолият юзасидан кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш, шунингдек, ўқувчилар фаолиятини назорат қилиш, улар томонидан эгалланган билим, кўникма, малака даражасини баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳорат ҳамда таълим жараёнига нисбатан янгича ёндошувни талаб этади. Бу эса бугунги кунда интерфаол методлардан фойдаланишни тақозо этади. Шунинг учун тўғри қўлланилган интерфаол методлар объектив воқеликка оид билимларни чуқурлаштиради ва яхлит ҳамда машғулотнинг илмий- назарий даражасини оширади. Кетма-кет сараланган интерфаол методлар маълум даражада билиш ва касбий қизиқишини ривожлантиришга, мустақил амалий фаолиятни фаоллаштиришга олиб келади.

Калит сўзлар: интерфаол таълим, иттерфаол методлар, анъанавий таълим, суҳбат, Скарабей, Мантикий чалкаш занжир, SWOT таҳлил стратегиялари

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ИХ ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация. В статье говорится о роли интерактивных методов и их дидактических возможностях в повышении эффективности обучения. При этом представлен порядок использования некоторых интерактивных методов. Одним из важных требований к организации современного образования является достижение высоких результатов в короткие сроки, не затрачивая слишком больших умственных и физических усилий. Предоставление студентам определенных теоретических знаний в короткие сроки, формирование у них умений и компетенций к определенной деятельности, а также

контроль деятельности студентов, оценка уровня приобретенных ими знаний, умений и квалификации требует высокого педагогического мастерства. мастерство преподавателя и новый подход к образовательному процессу. Сегодня это требует использования интерактивных методов. Следовательно, правильно используемые интерактивные методы углубляют познание объективной реальности и повышают общий и научно-теоретический уровень обучения. Последовательно выбранные интерактивные методы приводят к определенному уровню знаний и развитию профессионального интереса, активизации самостоятельной практической деятельности.

Ключевые слова: интерактивное обучение, интерактивные методы, традиционное обучение, беседа, стратегии Скарабей, Логическая цепочка путаницы, SWOT-анализ

INTERACTIVE METHODS AND THEIR DIDAKTIC POSSIBILITIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. Article talks about the role of interactive methods and their didactic possibilities in increasing the effectiveness of education. At the same time, the order for using some interactive methods is presented. One of the important requirements for the organization of modern education is to achieve high results in a short time without spending too much mental and physical effort. Delivering certain theoretical knowledge to students in a short period of time, forming skills and competencies in them for certain activities, as well as controlling the activities of students, evaluating the level of knowledge, skills, and qualifications acquired by them, requires a high pedagogical skill from the teacher and a new approach to the educational process. This requires the use of interactive methods today. Therefore, correctly used interactive methods deepen the knowledge of objective reality and increase the overall and scientific-theoretical level of training. The sequentially selected interactive methods lead to a certain level of knowledge and professional interest development, activation of independent practical activity.

Key words: interactive education, interactive methods, traditional education, conversation, Scarabeu, Logical Confusion Chain, SWOT analysis strategies

КИРИШ

Таълим тизимида интерактив технологияларни жорий этиш оркали таълим самарадорлигига эришиш, таълим-тарбиявий ишлар сифатини янада яхшилаш, рақбатбардош кадрлар тайёрлаш, бўлажак мутахассисларда ижодкорлик қобилиятини шакллантириш долзарб вазифалардан биридир. Таълим-тарбия фаолиятидаги барча саъй-даражатлар билим берувчи, тарбияловчи устоз ва мураббийлар билан билим олувчи, тарбияланувчи талабалар ҳамкорлигидаги ёки мураккаб жараёнлардир[1].

АДАБИЁТЛАР ТАХЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Шунинг учун замонавий шароитда таълим самарадорлигини оширишнинг энг мақбул йўли – бу машғулотларнинг интерфаол методлар ёрдамида ташкил этиш деб ҳисобланмоқда. Хўш, интерфаол методларнинг ўзи нима? Улар қандай дидактик имкониятларга эга? Таълим жараёнида интерфаол методларнинг ўринли, мақсадга мувофиқ қўлланилиши қандай самараларни кафолатлайди? Қуйида ана шу каби саволларга қисқача жавоб топилади.

Интерфаол таълим (ингл. “interact”, рус. “интерактив”; “inter” –ўзаро, “act” – ҳаракат қилмоқ) – талабаларнинг билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлидаги ўзаро ҳаракатини ташкил этишга асосланувчи таълим

Моҳиятига кўра интерфаоллик талабаларнинг билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этиш лаёқатига эгалиklarини англатади. Мантиқий нуқтаи назардан эса интерфаоллик, энг аввало, ижтимоий субъектларнинг суҳбат (диалог), ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракат, фаолиятни олиб боришларини ифодалайди[3].

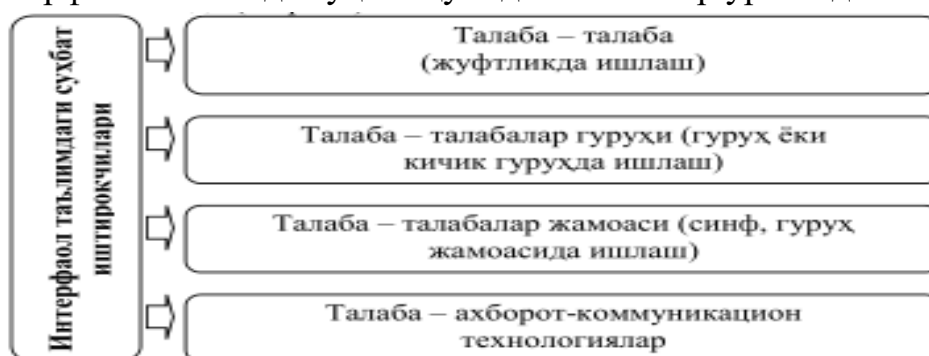
Таълим соҳасида фаолият юритаётган ҳар бир мутахассис яхши биладики, анъанавий таълим ҳам суҳбат (диалог)га асосланган ва бу суҳбат қуйидаги ўзаро муносабат шаклларида ташкил этилади:

1-расм Анъанавий таълимга асосланган суҳбат

Интерфаол таълим ўқитиш жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, талаба ва талабалар гуруҳи ўртасида юзага келадиган ҳамкорлик, қизғин баҳс-мунозалар, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгалик асосида ташкил этилади, уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммоли вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўқув материалларини ўзлаштиришда талабаларнинг ўзаро яқинлиklarини юзага келтириш, “Ўқитувчи – талаба – талабалар гуруҳи”нинг ўзаро бир-бирларини ҳурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб-қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, руҳий бирликка эришишлари кабилар билан тавсифланади.

Интерфаол таълимда суҳбат қуйидаги шахслар ўртасида ташкил этилади

2-расм. Интерфаол таълимда ташкил этиладиган суҳбат (диалог)

Интерфаол таълим технологиялар моҳиятига кўра суҳбатнинг “талаба–ахборот-коммуникацион технологиялар” шаклида ташкил этилиши талабалар томонидан мустақил равишда ёки ўқитувчи раҳбарлигида ахборот технологиялари ёрдамида билим, кўникма, малакаларнинг ўзлаштирилишини англатади.

Ўқитувчи интерфаол таълим ёрдамида талабаларнинг қобилиятларини ривожлантириш, мустақиллик, ўз-ўзини назорат, ўз-ўзини бошқариш, самарали суҳбат олиб бориш, тенгдошлари билан ишлаш, уларнинг фикрларини тинглаш ва тушуниш, мустақил, ижодий, танқидий фикрлаш, муқобил таклифларни илгари суриш, фикр-мулоҳазаларини эркин бёён қилиш, ўз нуқтаи назарларини ҳимоя қилиш, муаммонинг ечимини топишга интилиш, мураккаб вазиятлардан чиқа олиш каби сифатларни шакллантиришга муваффақ бўлади. Энг муҳими, интерфаол таълим технологияларини қўллаш орқали ўқитувчи талабаларнинг аниқ таълимий мақсадга эришиш йўлида ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатларини ташкил этиш, йўналтириш, бошқариш, назорат ва таҳлил қилиш орқали ҳолис баҳолаш имкониятини қўлга киритади[2].

Бугунги кунда республика таълим муассасаларида интерфаол таълимни ташкил этишда қуйидаги энг оммавий технологиялар қўлланилмоқда:

1. Интерфаол методлар: “Кейс-стади” (ёки “Ўқув кейслари”), “Блиц-сўров”, “Моделлаштириш”, “Ижодий иш”, “Муносабат”, “Режа”, “Суҳбат” ва б.

2. Стратегиялар: “Ақлий ҳужум”, “Бумеранг”, “Галерея”, “Зиг-заг”, “Зинама-зина”, “Музёра”, “Ротация”, “Т-жадвал”, “Юмалоқланган қор” ва ҳ.к.

3. График органайзерлар: “Балиқ скелети”, “БББ”, “Концептуал жадвал”, “Венн диаграммаси”, “Инсерт”, “Кластер”, “Нима учун?”, “Қандай?” ва б[2].

НАТИЖА ВА МУҲОКАМА

Интерфаол таълим методлари ўзига хос бўлиб, уларнинг ҳар бири алоҳида фойдаланиш тартибига эга. Шу ўринда баъзи бир интерфаол таълим методлари ва уларни таълим амалиётида қўллаш тартиби тўғрисида сўз юритилади.

“Скарабей” стратегияси (“Қўнғиз”) талабаларда мантикий фикрлаш қобилиятини, хотирани, шунингдек, муайян муаммони ҳал қилишда ўз фикрини очиқ, эркин ифодалаш малакасини ривожланишига хизмат қилади. Талаба стратегияни қўллаш жараёнида билимларининг сифати, даражасини ҳолис баҳолаш, ўрганилаётган мавзу ҳақидаги тасаввури кўламини аниқлаш имкониятини қўлга киритади. Стратегия, шунингдек, турли ғояларни очиқ, эркин, мантиқан ифодалаш, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлашда ҳам самарали саналади.

Стратегиядан дарснинг муайян босқичларида турли мақсадларда фойдаланиш мумкин. Яъни:

Дарснинг бошида	Талабаларнинг ўқув фаолиятини рағбалантириш
Дарснинг ўртасида	Ўқув материалининг моҳияти, мазмуни ва тузилишини белгилаш

Дарсинг охирида	Талабалар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш ва машғулоти яқунлаш
-----------------	--

Мазкур стратегия талаба томонидан осон қабул қилинади. Зеро, у шахсга хос фикрлаш, билиш хусусиятларини инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилган[1].

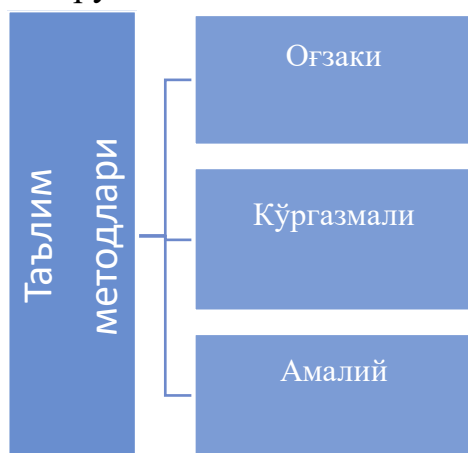
“**Мантиқий чалкаш занжир**” стратегияси тушунчалар, билдирилган фикрлар ўртасида боғлиқликни юзага келтириш, уларни мантиқий жиҳатдан кетма-кетликда тўғри ифодалашга ёрдам беради. Унинг моҳиятига ўқитувчи мавзунини ёритувчи маълумотларни тўғри ва нотўғри тартибда баён этади.

Машғулотида стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

1. Ўқитувчи талабаларни стратегиянинг моҳияти билан таништиради
 2. Талабалар бир нечта кичик гуруҳларга бириктирилади
 3. Кичик гуруҳларга чалкаш маълумотларни ўзида ифодалаган тарқатмали материаллар берилади
 4. Топшириқларни бажариш учун вақт ҳажми (5 дақиқа) белгиланади
 5. Кичик гуруҳ тарқатмали материалда ифодаланган матндаги мантиқий хато ва чалкашликларни аниқлаб, узилган занжирни “улаш”га ҳаракат қилади
 6. Белгиланган вақт яқунлангач, ҳар бир гуруҳдан бир нафар вакил жамоани топшириқ мазмуни ва гуруҳнинг жавоблари билан таништиради
 7. Жамоада гуруҳларнинг жавоблари юзасидан муҳокама ташкил этилади
 8. Ўқитувчи жамоанинг фикрига таяниб гуруҳлар ишини баҳолайди
- Изоҳ: ўқитувчи мустақил ишлашини таъминлаш учун ҳар бир талабага мазмунини бироз ўзгартирган ҳолда алоҳида топшириқ бериши мумкин.

“Таълим методлари” бўйича чалкаштирилган мантиқий занжирлар кетма-кетлигини ечиш. Дастлаб ўқитувчи доскага таълим методларни чалкаштирилган ҳолда ёзиб қўяди. Сўнгра, улардан мазкур методларни қайси гуруҳга киришига қараб, оғзаки, кўргазмали ва амалий методларга таснифлашни таклиф этади.

Машқ Ҳикоя Видеометод Мунозара Дидактик ўйинлар Лаборатория методи
Сухбат Тушунтириш Маъруза Китоб билан ишлаш Иллюстрация Демонстрация

“**Swot-таҳлил**” стратегияси муаммонинг асосий тўрт жиҳатини ёритишга хизмат қилади. Талабалар мавзунинг мазмунига мос муаммоларни атрофлича ўрганиш орқали

моҳиятини ёритади, уларни келтириб чиқарувчи омилларни излаб, ҳал қилиш имкониятларини топади.

У ёрдамида муаммонинг қуйидаги тўрт жиҳати таҳлил қилинади:

S (strength)	Кучли (устун) жиҳатлари (ҳал этилаётган муаммонинг афзалликларини ёритиш)
W (weakness)	Кучсиз (заиф) жиҳатлари (мақсадга эришиш йўлида ташкил этилаётган ҳаракатларга ички омилларининг таъсирини ўрганиш)
O (opportunity)	Имкониятларни чамалаш (белгиланган вазифаларни ҳал этишнинг энг мақбул йўллари излаш)
T (threat)	Таҳдидни ўрганиш (мақсадга эришиш йўлида ташкил этилаётган ҳаракатларга ташқи омилларининг таъсири аниқлаш)

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий ғажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади[4].

Интерфаол таълимнинг энг муҳим таркибий элементи бўлган интерфаол методлар ўз моҳиятига кўра таълим мақсадларни амалга оширишда маълум даражада самарадорликка эришишни таъминлайди. Энг муҳими ўқитувчилар интерфаол методларни танлашда ўрганилаётган мавзу, муаммо ёки ҳал қилиниши лозим бўлган масалага эътибор қаратишлари лозим. Қолаверса, интерфаол методларни қўллашда ўқувчи ва талабаларнинг ёш, психологик хусусиятлари, дунёқараш даражаси, ҳаётий тажрибалари инобатга олинса, дарс самарадорлиги янада ошади. Бу эса ўқитувчилардан касбий маҳорат, малака, билимдонлик, сезгирлик ва интуицияга эга бўлишни тақозо этади.

ХУЛОСА.

Шундай қилиб, интерфаол таълим технологиялари таълим сифатини яхшилаш, самарадорлигини ошириш, ўқитувчи, талаба, талабалар гуруҳи, шунингдек, жамоа ўртасида ўзаро ҳамкорликни қарор топтириш, ғоявий ва руҳий бирликка эришиш, ягона мақсад сари интилиш, ҳар бир таълим олувчи (ўқувчи, талаба)нинг ички имкониятларини рўёбга чиқариш, шахс сифатида намоён бўлиши учун зарур шарт-шароит ҳамда муҳитни яратишда катта имкониятларга эга.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ишмуҳамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. – 180 б.

2. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. Инновацион таълим технологиялари – Тошкент: 2015. – 208 бет.

3. Рўзиева Д., Усмонбоева М., Холиқова З. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Метод.қўлл. – Т.: Низомий номли ДТПУ, 2013. – 115 б.

4. Meliboyeva G.S. Kimyoni o‘qitishda zamonaviy texnologiyalar Farg‘ona 2020